

ДОЛМАТОВ І. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри історії держави та права,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВЕ РЕГЛАМЕНТУВАННЯ ВІРМЕНСЬКИХ ГРОМАД НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (КІНЕЦЬ XVIII — ПОЧАТОК XX ст.)

Вірменський народ вже багато століть проживає на території України і сьогодні представляє одну з найбільш численних діаспор в середовищі її поліетнічного населення. Загальновідомо про проживання цього народу в Україні ще з часів Київської Русі. Наступні історичні події в долі вірменського народу вплинули на хід і формування нових міграційних потоків, які мали значну активність також і в середньовічний період, і в період нового часу. Одним з їх напрямків масових переселенських рухів стали і українські території. Перші вірменські колонії на українських землях з'явилися ще в XI ст., а в XVII — XVIII ст. їх кількість продовжувала зростати. Можна виділити три великі міграційні хвилі, які випали на долю вірменського народу [1, с. 60]: XIII ст, XVII ст. і 1914–1918 рр.

Осівши в українських містах вірменські громади, активно вливалися в соціально-економічне життя місцевої громади. Традиційно усталилася думка, що вірмени займалися виключно торговим промислом. Дійсно, вірменські купці торгували винами, хлібом, тканинами. Втім, не меншу популярність їм приносило і володіння іншими видами ремесел та промислів. Повсюдно вірмени займалися ювелірним майстерністю, були майстерними зброярами, володіли мистецтвом вишивання шовковими і дорогоцінними нитками [5]. У Закарпатті вірмени розводили коней і з успіхом займалися і виробленням шкур, і виготовленням супутніх матеріалів зі шкіри та хутра, таких як сап'ян і кордуан.

Внутрішня політика держави завжди, так чи інакше, визначає умови проживання та можливості представників тих чи інших його населяючих народів до пологів діяльності. Закони країни регламентують правове становище своїх громадян, надають права і окреслюють обов'язки. В кінці XVIII — початку XX ст. українські землі були розділені під юрисдикцією двох імперій — монархії Габсбургів і Російської держави. Кожна з них, в управлінській політиці підданими, витримувала лінію відповідно до свого бачення державної влади.

Питання вивчення появи, формування та проживання вірменського етносу на українських землях отримало широке висвітлення в багатьох наукових дослідженнях вчених ще радянського періоду. По закінченню десятиліть, науковий інтерес до цих питань не згас, а отримав новий виток і в дослідженнях істориків незалежної України. Створені роботи

розглядають різні історичні епохи минулого історії вірменської діаспори в різних регіонах України. Серед узагальнюючих праць, які вивчають вірмен і їх спадщину в Україні, слід зазначити дослідження В. Григоряна, В. Мікасян. У середовищі сучасних авторів ці дослідження продовжили А. Осіп'ян, І. Гулянович [4]. Однак досі немає ґрунтовного дослідження яке б висвітлювало законодавчі положення і документи, що регламентують життя вірменських громад на українських землях, що і зумовлює вибір даної теми.

Матеріали джерел повідомляють нам про дієву увагу з боку влади до вірменським громадам і колоніям. В першу чергу держава регламентувала питання церкви і релігійних громад [3], приділяючи увагу вживання вірменської мови при богослужіннях, сприяла установі [6], організації та роботі вірменських шкіл [2, с. 64]. Турбувалася влада і про добробут колоній, надаючи їм матеріальну підтримку [4, с. 248].

На землях, які відійшли під управління Російської імперії, за допомогою різних законодавчих ініціатив і царських указів, відбувається певним чином зародження нових вірменських громад, особливо в великих містах і новостворених колоніях. Уряд же зі свого боку повністю заохочувала і підтримувала ці процеси. Указ від Павла I 1799 р. дарував вірменам імперії в користування землі і обіцяв всілякі переваги [5]. І в подальшому часу, документи свідчать про допомогу уряду вірменському населенню, наприклад у списанні недоїмок по податках, або їх перерахунку. З'являються такі укази і в наступні десятиліття, повторно підтверджують дії старих норм про збереження і продовження існування дарованих вірменському населенню пільг [2, с. 65]. Уряд також йшло назустріч і в проханнях про звільнення від військової повинності в окремих регіонах [4, с. 250]. Очевидно, що в питанні оподаткування та нарахування податків чиновники досить часто порушували норми закону, оскільки скарги і прохання, періодично подаються населенням південних губерній, зустрічаються серед архівних документів у великій кількості. До того ж, утворення нових колоній частково будувалося на «добровільне» переселення з уже облаштованих і обжитих місць.

Монархічна влада не втручалася у внутрішній устрій вірменської громади і не обмежувала прав її членів. Навпаки, найчастіше вірменські спільноти отримували особливі привілеї від уряду. Однак, з часом, бажаючи зміцнити свої позиції в управлінні підвладними народами та уніфікувати державне законодавство, були скасовані вірменські громадські суди. Такі суди діяли в імперії Габсбургів до 1790 р., а далі на життя і діяльність членів громад поширюється австрійське судове право. Зміна процедури судочинства було викликано реорганізацією львівського магістрату, яку впровадив в життя Йосип II у 1784 р. При цьому важливо відзначити, що статус представників вірменської громади був в суспільстві досить високим. Вони користувалися повагою завдяки своїй освіченості. І хоча, згідно із законодавством вони не мали права

працювати у львівському магістраті, проте заслуги і можливості вірмен цінувалися і тому їх бажали там бачити.

У Російській імперії, реформа судової системи відбулася значно пізніше, в порівнянні з імперією Габсбургів. Однак, тим не менш, в 1865 р. вірменські суди і магістрати чекала така ж доля [6, с. 579]. Фактично це означало втрату автономного статусу вірменських громад.

Отже, слід зазначити, що вищевикладені факти не можуть повномірного розкрити всі моменти впливу Російської та Австро-Угорської імперій на підвладні їм народи. Сподіваємося, що подальше вивчення багатовікової історії життя вірменського народу в межах українських територій, відкриє в майбутньому ще багато нового і важливого для науки.

Список використаних джерел

1. Армяне / Отв. ред. Л. М. Варданян, Г. Г. Саркисян, А. Е. Тер-Саркисянц. – М., 2012. – С. 60– 61.
2. Бойко І. Соціально-правове становище вірменської громади міста Золочева (XVI – XVIII ст.) / І. Бойко // Вісник Львівського університету ім. Івана Франка. Серія юрид. – 2003. – Вип. 38. – С. 63– 68.
3. Гаюк І. Вірменська церква в Україні / І. Гаюк. – Львів, 2002. – 128 с.
4. Гулянович І. Вірменське населення міст Південно-Західної України в першій половині XIX ст. / І. Гулянович // Південний Захід. Одесика. Вип. 13. – Одеса, 2012. – С. 247– 256.
5. Лозко Г. Етнологія України: Філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект: Навч. посіб. / Г. Лозко– К., 2001. – 304 с.
6. Янишин Б. М. Українські землі у складі Австрійської імперії (кінець XVIII – 1848 р.) / Б. М. Янишин // Економічна історія України: Історико-економічне дослідження: в 2 т. / Ред. рада: В. М. Литвин, Г. В. Боряк, В. М. Гесь та ін. – К., 2011. – С. 574– 600.

ДОЛМАТОВА Н. І.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри історії держави та права,
кандидат юридичних наук, доцент

«ОКСАМИТОВІ РЕВОЛЮЦІЇ» В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА ЇХ ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ

Зміни в правових системах держав Центрально-Східної Європи після «оксамитових революцій» 1989–1990-х рр., були спрямовані на побудову демократичного громадянського суспільства і в майбутньому — на інтеграцію до Європейського Союзу. Актуальність дослідження